

Inna RODIONOVA

Mykolaiv

MICROCOSM OF A NOVEL «LYSTIA ZEMLI» BY VOLODYMYR DROZD

In the article the analysis of the microcosm of the novel «Lystia Zemli» by V. Drozd was observed. Special attention is given to artistic conceptualization of philosophical categories: good-evil, love-hate, sin-redemption.

Key words: ukrainian soul, philosophical oppositions, architectonics.

Инна РОДИОНОВА

г. Николаев

МИКРОКОСМОС РОМАНА В. ДРОЗДА «ЛИСТЬЯ ЗЕМЛИ»

В статье анализируется микрокосмос романа В. Дрозда «Листья земли». Особенное внимание уделяется художественному осмыслению философских категорий: добро – зло, любовь – ненависть, грех – искупление.

Ключевые слова: украинская душа, философские оппозиции, архитектоника.

Стаття надійшла до редколегії 24.03.2017

УДК 821.161.2

Любов РОМАНЮК

м. Николаїв

romanuk99@gmail.com

МОРАЛЬНІ ІМПЕРАТИВИ ІВАНА СЕНЧЕНКА

У статті йдеться про особливості художньої еволюції І. Сенченка та основних ідейно-стильових домінант його творчості в контексті української прози першої половини ХХ століття

Ключові слова: модернізм, традиція, реалізм, стиль.

Художні явища першого двадцятиліття минулого віку, за своєї полемічності й різновекторності, мають певну цілісність, пронизані наскрізними тенденціями. Найпомітнішим художнім явищем української літератури першої половини ХХ століття став модернізм. Процес його становлення супроводжувався гострою полемікою з прихильниками традиційних уявлень про завдання літературної творчості, передусім – із представниками «народницької», «побутописної», «етнографічної» школи. Прибічники модернізму гостро заперечували «масовім», «плужанство», основним атрибутом яких були спрощені міметичні засоби, в полемічному запалі часто «застарілим» проголошувався й загалом реалізм. Проте творча практика, часом і самих модерністів, засвідчувала продуктивність прийомів реалізму в нових культурно-історичних умовах, неперервність цієї традиції в українській літературі, зокрема прозі зламу століть. У ній продовжує діяти потужна реалістична течія, що також розвивається, набуває нових форм.

Творчість Івана Сенченка, як і багатьох інших письменників (А. Тесленка, С. Васильченка,

В. Винниченка, О. Слісаренка, А. Любченка, М. Івченка) та ін. орієнтувалася на реалістичну стильову парадигму, яка в 30-ті роки ХХ століття під впливом владного тиску втрачає мистецьку вартість і на довгі десятиліття застигає у вимушеній, штучній скам'янілості «соцреалізму».

Найважливіші погляди на творчість митця презентовано у працях В. Брюховецького, М. Гнатюк, Л. Новиченка, А. Погрібного, М. Жулинського, І. Дзюби та ін.

Іван Сенченко починав як типовий представник спілки селянських письменників «Плуг», вірив у творення нової літератури, яка мала б служити народові. Згодом його не задовольняє плужанський примітивізм і він переходить до ВАПЛІТЕ, шукає сучасніших творчих концепцій. У 20-ті роки письменник пробує себе у різних стильових напрямках, пише імпресіоністичні твори, в яких звучить романтичний пафос, але це виявилось не властивим його творчому обдаруванню. Він один із небагатьох письменників, які шукали саме неореалістичного складника в модернізмі. Стильовою домінантою його творчості став реалізм.

У 30-ті роки реалістична тенденція зазнала значних ідеологічних коректив і була покладена в основу штучного утворення – соцреалізму. Творчість Івана Сенченка своєрідно зрезонувала з цим явищем: він став помітним письменником, і при цьому не зрадив себе – в соцреалізмі він також долав штучність, як і раніше в народництві. Належачи до письменників реалістичного типу творчості, він був послідовний у своїх творчих шуканнях, вибудовуючи в різні культурні епохи власний художній стиль, демонструючи незалежність від кон'юктури.

Перша збірка І. Сенченка «Оповідання», до якої увійшло майже все, написане прозаїком у перший період творчості, побачила світ у 1925 році. Критик О. Дорошкевич, який рецензував цю збірку, зауважив, що в оповіданнях молодого письменника виступає живе й натуральне життя. Утім, цю наївну народницьку характеристику аж ніяк не назвеш глибокою й вичерпною навіть щодо першої книжки, тим більш вона спрощена, коли йдеться про подальший розвиток таланту митця.

На початку 20-х років літературна молодь гуртувалася навколо газет та журналів «Студент революції», «Шляхи мистецтва», «Комунарка України» та ін. Іван Сенченко пише вірші, оповідання, нариси. Його перша книжечка віршів «В огнях вишневих завірюх» (1925) була прихильно зустрінута критикою. Це були поетичні спроби майбутнього прозаїка, який ще не визначився у виборі творчого шляху, не усвідомив суті свого обдарування. Проте, як поетичні, так і прозові твори Сенченка першої половини 20-х років справили певне враження на читача, були обнадійливою заявкою.

У ранніх творах Івана Сенченка головне полягало в тому, щоб передати настрій та почуття, узагальнити спостережене, знайшовши певний емоційний ключ, особливий кут зору. Тому більшість із написаного молодим письменником у першій половині 20-х років позначено манерою імпресіоністичного письма. Ймовірно, що тут можна говорити і про вплив літературних смаків цілого письменницького й читачького покоління, адже імпресіоністична стилістика на початку 20-х років була надзвичайно популярна.

Сенченко прагне знайти суть, намагається зазирнути в майбутнє. Одним із перших письменник взявся за розробку фантастичних сюжетів («Фантастичне оповідання», «Казка»). І це може свідчити, що початкуючий митець, мо-

жливо, й напівусвідомлено, виробляє власну манеру вислову. Адже Сенченкова стихія, як покаже його еволюція, – це стихія сюжетної, психологічної прози, уважної до колористики, до густоти реалістичних деталей.

Писав Сенченко і на тему громадянської війни. Але ці твори не залишили помітного сліду в новій літературі, хоча й мали певну читачьку популярність («Миколка», «Білий палац»). Поступово письменник відходить від «партизанської» теми. Його твори «Петля», «Інженери», «Оповідання» можна вважати завершенням періоду учнівства. У них І. Сенченко поступово відмовляється від імпресіоністичних штрихів, намагається скріпити свою розповідь сюжетно, хоч це не завжди вдається. Сама сюжетність вимагає більш детальної психологізації образів. Недостатньо навіювати читачеві свій настрій, треба було змальовувати характер і розкрити його в конкретних пізнавальних і психологічно достовірних ситуаціях. Іван Сенченко усвідомлює недосконалість того, що вже написано ним раніше.

Вочевидь, письменник не міг глибоко осмислити життя. Революція, громадянська війна, фронти – все це виявилось неістотним, бо знання про них у молодого Сенченка були поверховими. Треба було шукати нові теми, нові сюжети, дивитися на життя по-іншому. Допомогла поїздка до рідного села Шахівка. Разючі зміни, що відбулися на селі завдяки непу, дали нову тему, яка досі в літературі ще не розроблялася. Письменник відкрив новий тип героя, психологія якого ще не була розкрита в українському письменстві. Це і був новий матеріал для творів «У золотому закуті», «Історія однієї кар'єри», «Подорож до Червонограда», «Фесько Андибер». Усі ці повісті та оповідання автор об'єднує у червоноградський цикл. Сенченко змальовує нові риси побуту, життя, психології. Однак різка критика «Червоноградських портретів» на багаті роки припиняє роботу письменника над цими текстами, незважаючи на їх тематичну новизну.

Зрілість Сенченкового стилю, неповторної індивідуальної манери письма засвідчує оповідання «Записки Холуя», надруковане 1926 року в опальному журналі «Вапліте». Ім'я І. Сенченка стає в ряд кращих тогочасних прозаїків, але водночас «Записки» викликали й шквал негативних рецензій критиків – В. Коряка, І. Лакизи, Я. Савченка. Розповідь від першої особи загострила сатиричне спрямування твору, а його ав-

тору інкримінували замаскований наклеп на письменників, що не входили до «Вапліте».

Несправедливої критики зазнало й оповідання І. Сенченка «Історія однієї кар'єри». Були й схвальні відгуки. В. Коряк назвав твір «мало не Стефаниковою новелою». На сторінках журналу «Вапліте» М. Хвильовий вступає в суперечку з В. Коряком: «У Сенченка є де-що і від Стефаніка, але це «де-що» таке маленьке, що про нього й згадувати не варто. Бо й справді: хіба художні тенденції, які ярко намічаються в цього автора, мають щось спільне з Стефаніком? Та це ж тенденції французьких романістів, як от Бальзак, чи то Золя. Невже не можна було хоть цього підмітити? Чи може нашого критика збентежила мін'ятура і селянський побут?» [5, 280].

Звичайно, цей твір, як і вся творчість І. Сенченка того періоду, мав певні недоліки. Але ж критика розглядала не рівень його художньої довершеності, а «правильність» ідеологічної лінії. «Історія однієї кар'єри» не без хиб, – писав М. Хвильовий. – Але справа ж не в дрібницях, а в тому, що маловиразний до цього часу письменник раптом найшов свій шлях і впевнено пішов по ньому» [5, 279].

У 30–40-ві роки Іван Сенченко пробує шукати нового героя, робітника, представника індустріального виробництва. Однак жорстокі вимоги часу унеможлилювали будь-які художні відкриття. У цей період з'являються лише романи «Металісти» (1932) та «Напередодні» (1938). Останній твір критика зустріла негативно. Пізніше й сам письменник по-іншому оцінив свою роботу: «Працював до самого поту, а ефекту належного не вийшло. Треба почувати себе в матеріалі, як риба у воді, щоб уміти без зусиль у будь-який бік повернути, заглибитись, винирнути» [2].

У творчості 50-х років найбільшою виразністю набуває художня думка та стиль письма І. Сенченка. У цей час з'являється цикл оповідань про Солом'янку та її мешканців («Рубін на Солом'янці», «На калиновім мості», «Про лист з крапками»). Не менш цікавими виявилися й оповідання про робітників Донбасу («Під териконом», «Рідний донецький край», «Вишневий листочок»). Ці твори започаткували солом'янський та донецький цикли, стали значними явищами української літератури. Довгий творчий шлях шукань І. Сенченка, помилок і знахідок не минув для нього даремно. Збагачений досвідом широкого охоплення життя, письменник зумів яскраво зобразити свого сучасника.

У шістдесяті роки в українській прозі утвердиться й активно розвиватиметься конкретно-реалістична течія, представлена іменами Гр. Тютюнника, А. Дімарова, Л. Первомайського та ін. Іван Сенченко постійно вдосконалював свій таланти, поступово йшов до великих поетично-філософських узагальнень. Він намагається правдиво і повно розкрити народний характер, осмислити народний погляд на життя.

Вершиною творчості митця стала повість «Савка», у якій автор створив цілісний образ людини переломної епохи, людини, що утверджується між двох сил. Повість має виразну реалістичну доміную, близька до романів М. Стельмаха, «Зачарованої Десни» О. Довженка, «Лебединої зграї» В. Земляка, творів Гр. Тютюнника. «Формально, – писав Сенченко, – це твір начеб-то про мого родича, дядька по материній лінії, насправді від того реального Савки взяті лише деякі риси вдачі і деякі моменти з біографії. Всю решту матеріалу дали мені шахівці в цілому, отож і книжечку маємо не просто про такого й такого жителя Шахівки, а про саму Шахівку, якою вона була п'ятдесят років тому» [4].

У роботі над повістю автор спирався на дійсні, достовірні факти. Є. Гуцало у статті «Повість пам'яті» виділяє у повісті три часові шари: той, що належить самому письменникові як автору і водночас учасникові описуваних подій; той, що належить його героям; історичний час, який визначає розвиток усіх героїв і подій [3]. В. Брюховецький, аналізуючи повість, вносить уточнення: «...часові площини, в яких ми бачимо автора (слід, очевидно, все-таки говорити оповідача) і малого Івана, учасника описуваних подій, не збігаються. Тому б я їх назвав відповідно – уявний майбутній час, з якого до нас звертається оповідач, себто кінець 60-х – початок 70-х років і теперішній, в який відбуваються події, учасником яких є малий герой Сенченка» [1, 114]. Співіснування різних часових площин має в повісті самостійне художнє значення. Воно набуває змісту людської пам'яті, зв'язку з особистим і народним минулим, з пам'яттю дитинства, роду й рідної землі, а водночас – проекції в сподіване майбутнє, утвердження неперервності тривання людського життя. У повісті «Савка» найповніше виявилася зрілість художньої концепції І. Сенченка. У цей час змінюється ставлення критики до письменника, з'являються статті та рецензії на окремі його книжки. Проза письменника стала об'єктом до-

слідження Л. Новиченка, І. Дзюби, К. Волинського, Л. Первомайського, Ю. Смолича та ін. стиль його оповідань порівнювали з класичною реалістичною традицією і водночас вказували на близькість, суголосність з романтичною піднесеністю творів О. Довженка. Вказували й на помітний вплив поважної європейської традиції, зокрема прози Сервантеса.

Іван Сенченко завжди залишався вірним своїм творчим принципам, уникав компромісів з ідеологічними схемами. Його творчість – це шлях боротьби за нову літературу, постійний пошук нових ідейно-художніх засобів. Вона ви-

тримала випробування часом, стала помітним явищем української прози.

Список використаних джерел

1. Брюховецький В. Іван Сенченко. Літературно-критичний нарис / В. Брюховецький. – К. : Радянський письменник, 1981. – 159 с.
2. Брюховецький В. «У вашому творі невідхильна правда...» // Літературна Україна. – 1975. – 28 березня.
3. Гуцало Є. Повесть пам'яті // Літературна Україна. – 1973. – 20 лютого.
4. Сенченко І. Моя подорож до Червонограда // Друг читача. – 1974. – 24 жовтня.
5. Хвильовий М. «Соціологічний еквівалент» трьох критичних оглядів // Л. М. Романюк. Антологія журнальної літературної критики 20-х років ХХ століття. – Миколаїв : Іліон, 2007. – С. 258–283.

Liubov ROMANIUK

Mykolaiv

IVAN SENCHENKO'S MORAL IMPERATIVES

The article deals with the peculiarities of artistic evolution of I. Senchenko and fundamental ideological and stylistic dominants of his oeuvre in the context of Ukrainian literature of the first half of the twentieth century.

Key words: modernism, tradition, realism, style.

Любовь РОМАНЮК

г. Николаев

МОРАЛЬНЫЕ ИМПЕРАТИВЫ ИВАНА СЕНЧЕНКО

В статье анализируется художественная эволюция И. Сенченко, основные идейно-стилевые доминанты его творчества в контексте украинской прозы первой половины ХХ века

Ключевые слова: модернизм, традиция, реализм, стиль.

Стаття надійшла до редколегії 27.03.2017